

Grønlænderne i dansk antropologi før 2. verdenskrig

Af Ole Høiris

Det mest behandlede emne i dansk antropologi før 2. verdenskrig var grøn­lændernes eller bredere, eskimoernes oprindelse. Analysernes primære mål var dels at fremstille det empiriske histo­riske forløb, der gik forud for den euro­pæiske kolonisering af Grønland og det nordlige Amerika, dels at finde årsar­gerne til dette forløb. Mens der var mange bud på det første problem, var der stort set enighed om det sidste. Ud fra forskellige blandinger af en kultur­historisk og en antropogeografisk teore­tisk holdning mente forskerne, at kultu­ren enten som en helhed eller i enkelte kulturelementer havde spredt sig samti­dig med, at der skete en tilpasning til de lokale naturgeografiske omgivelser og, for nogle antropologers vedkommende, også til de eksisterende kulturelle omgi­velser.

I disse analyser blev kulturen gjort til et naturvidenskabeligt objekt, som ideelt kunne studeres helt afhængigt af de mennesker, der var bærere af den pågæl­dende kultur. På nøjagtig samme måde som man kunne undersøge, hvordan en bestemt dyre- eller planteart spredte sig i en bestemt natur, kunne man under­

søge, hvordan en bestemt kulturart gjorde det samme.

En generel effekt heraf var, at grøn­lænderne altid blev betragtet som pas­sive agenter for natur- og kultur­bestemte historiske udviklinger, hvorfor de naturligvis ikke kunne tage aktivt del i deres egen udvikling. Ændringer måtte derfor komme udefra. Meget firkantet kan man sige, at i denne naturvidenska­belige opfattelse var det lige så umuligt for grøn­lænderne at tilrettelægge deres egen udvikling mod den ene eller den anden form for civilisation, som det i sin tid havde været umuligt for uroksen selvstændigt at udvikle sig til tamoksen, eller for den vilde majs selvstændigt at udvikle sig til den majs, der dyrkes i dag.

Ligesom der i teorierne allerede lå en holdning til grøn­lænderne, så var en så­dan også mere eksplicit til stede hos de enkelte forfattere. Selv om de enkelte antropologer i deres analyser kom meget langt i deres bortabstraktion af grøn­lænderne, kunne det ikke undgå, at der ind imellem og især i deres populære skrifter optrådte levende mennesker, som de derfor måtte tage stilling til og karakteri­serere.

Hans Egede fortæller grønlændere om djævelen og alle hans gerninger. Billedet hang tidligere i mange danske skolestuer.

Det menneskesyn, der udsprang af de teoretiske tilgange og de karakteristiker, der blev leveret i de populære skrifter var vigtige elementer i udviklingen af den ideologiske opfattelse af grønlænderne, som dannedes i den danske befolknings holdning til Grønland, grønlænderne og den danske politik i forhold til vor nordlige koloni. Det er på denne baggrund, at følgende fremstilling af den antropologiske opfattelse af grønlænderne skal ses.

Hans Egede

I de tidligste danske fremstillinger af grønlænderne var den ramme, beskrivelserne blev sat ind i, bestemt af den religiøse verdensanskuelse, som var domi-

nerende for perioden. Grønlænderne var for Hans Egede primært hedninge og derved på den ene side foragtelige, på den anden side naturligvis ikke uimodtagelige for at blive inddraget i Egedes guds velsignende rige. Egede påpegede gang på gang, at grønlænderne var koldsindige, dumme og følelsesløse, samt at de manglede en øvrighed, lov, orden og disciplin. Dertil var de grove, tølperiske og enormt urenlige. Alligevel kunne det siges til deres ros, at de levede bemærkelsesværdigt fredeligt med hinanden, at de var humoristiske og omgængelige, samt at de, til beskæmmelse for de kristne, ikke lod nogen sulte. Hvad deres moral angik, var de meget tugtige før ægteskabet, men derefter var det helt

galt, især for kvindernes vedkommende. Endelig gjorde de ifølge Egede ikke meget ud af opdragelsen, idet de ikke tævede deres børn.

Hermed var der lagt op til to af de temaer, der også i fremtiden blev væsentlige i opfattelsen af grønlænderne, nemlig at grønlænderne var anderledes og skulle laves om, og at det stod specielt galt til med de grønlandske kvinder. Rammerne for behandlingen af disse temaer skulle ændre sig meget gennem tiden, men essensen forblev den samme.

Hans Egedes fremstilling af grønlænderne i bogen »Det gamle Grønlands nye Perustration eller Naturel-Historie« fra 1741 var i lang tid grundlaget for den danske opfattelse af grønlænderne. Da en anden teolog, C. Bastholm 62 år senere i sit 4-bindsværk »Historiske Efterretninger til Kundskab om Mennesket i dets vilde og raa Tilstand« skulle beskrive grønlænderne for den danske offentlighed, var det næsten ordret Egedes billede, han videregav. Dog broderede han lidt videre, idet han ikke kunne forestille sig, at de kristne havde noget at beskæmme sig over i forhold til de hedenske grønlændere. De var nu et egennyttigt folk og derfor behersket af en hårdhed og ubarmhjertighed, der viste sig ved at de var helt ligeglade med andres nød. Ikke blot undlod de at hjælpe folk i nød, nej de kunne endog muntre sig over dem.

For Egede og for Bastholm var grønlænderne altså primært hedninge, som skulle missioneres, og nødvendigheden af missionen blev bl.a. påvist ved de meget negative beskrivelser af grønlæn-

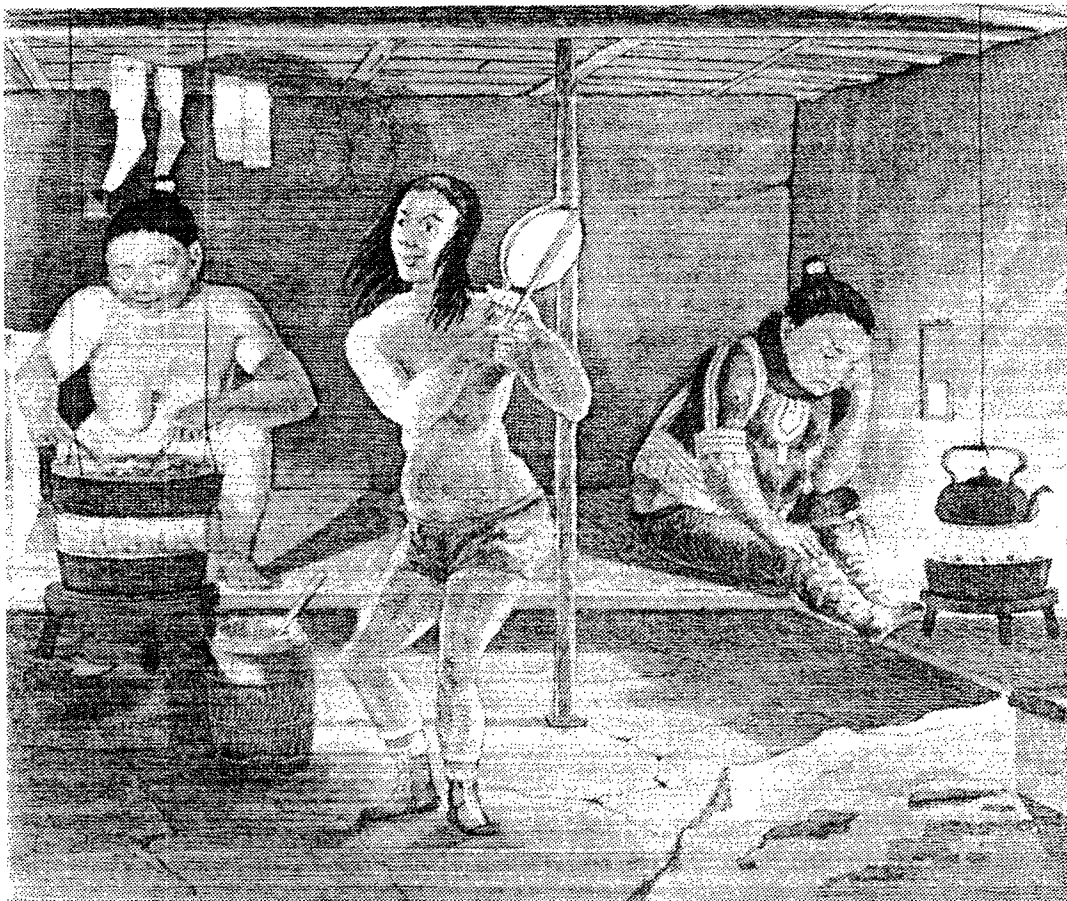
derne, mens de meget få positive træk var med til at vise, at disse mennesker dog trods alt – og med en ihærdig indsats – var modtagelige for kristendommen.

Heinrich Johannes Rink

Efter denne karaktermæssige bundskrab kunne det næsten kun gå fremad for grønlænderne, hvad der da også skete, efterhånden som der ikke længere var så tæt en forbindelse mellem grønlændernes dårligdomme og bevillinger til at arbejde i landet. En sådan positiv holdning ses i Graahs rapport »Undersøgelsesrejse til Østkysten af Grønland. Efter kongelig Befaling udført i Aarene 1828–31«, hvori i det mindste østgrønlænderne beskrives som ærlige, blide, høflige, sædelige, ordholdende, sanddrue og fredelige så længe man ikke forurettede dem. De levede således på mange måder op til de borgerlige dyder, omend de ifølge Graah dog også havde nogle enkelte fejl. Som de største nævnte han utaknemmelighed og mangel på medlidenhed over for enker og fattige, som ikke var slægtninge, deres dyremishandling og endelig deres mangel på religion.

Herved var der lagt op til at anskue og præsentere grønlænderne ud fra nogle nye værdier, som var frigjort fra den religiøse dimensions dominans, og mere tenderede mod de humanistiske værdier, som også havde været fremme i diskussionen om slaveriets ophør.

Denne tendens ses hos Rink, som i sin opfattelse af grønlænderne forsøgte at forene disse humanistiske værdier med de krav, en rationel kolonial admi-

Trommedans i Graabs vinterhus på Østkysten, hvor han efter kongelig befaling opholdt sig 1828–31.

nistration satte, dog med de sidstnævnte som de vigtigste.

Rinks samfundsopfattelse stammede fra Hobbes, hvad der bl.a. kan ses af to elementer i hans opfattelse af situationen i Grønland. For det første mente han, at den elendighed, man nu så i Grønland, var en effekt af det anarki, der var opstået, da danskerne havde fjernet det grønlandske samfunds sammenholdsfaktor, angakokken, og ikke erstattet den med en ny. Og for det andet mente han, at det grønlandske samfund ikke havde været væsensforskelligt fra

vort eget, idet alle de kulturmanifestationer, vi selv havde, måtte være til stede i alle samfund – og derved også i det grønlandske, omend det var i andre former end hos os. Til forskel fra Egede fandt Rink derfor, at der i det grønlandske samfund var både love, disciplin og religion.

Rinks menneskesyn og dermed hans opfattelse af grønlænderne havde sin rod i den samme rationalisme, som karakteriserede hans samfundssyn. Han havde stor respekt for grønlænderne og mente ikke, at de var repræsentanter for en

Helga, Amalie og Karen fotograferet i Godthåb af H. J. Rink 1862. Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.

inferiør race. Han fandt ikke, at man kunne bruge racekriterier til at skelne grupper i Grønland, og foreslog i stedet, at man skelnede ud fra uddannelsesmæssige/opdragelsesmæssige kriterier. Ud fra denne antiracistiske holdning fandt han det også meget forkert, at den værste dansker pr. definition altid stod over selv den bedste grønlander, og Rink vendte næsten den tids opfattelse på hovedet ved at erklære, at fattigdommen ikke fordømte grønlanderne i samme grad, som den fordømte de lavere klasser i Europa.

Grønlanderne havde tidligere kunnet eksistere, fordi de havde udviklet et rationelt samfundssystem i forhold til de betingelser, der var i Grønland. Dette viste sig ved at de havde gjort de dygtigste og mest intelligente til samfundets ledere. Det var disse ledere, danskerne havde fjernet, og dette rationelle system, danskerne havde erstattet med et irrationelt stændersamfund, hvorefter hele systemet var på kanten af sammenbrud til skade for både Danmark og Grønland. Det synes som om Rink her overfører den hjemlige situation til Grønland. I

Juliane og Susanne fotograferet i Godthåb af H. J. Rink 1862. Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.

Danmark brød det »irrationelle« privilegiesystem jo netop sammen i Rinks funktionstid og blev erstattet med det »rationelle« borgerlige system, dvs. at ikke fødsel, men dygtighed skulle bestemme en persons samfundsmæssige placering.

Hvis Grønland skulle bevares som dansk biland og ikke ende som en fattiggård, dvs. hvis det skulle bringes til at fungere økonomisk igen, måtte et rationelt system genetableres, og åbnede man mulighed herfor, ville grønlænderne, som de rationelle mennesker, de var, igen gøre Grønland til et levedygtigt samfund og en økonomisk sund koloni.

Vi skal ikke her behandle de midler, Rink foreslog til genetablering af et

rationelt samfundssystem, men kun konstatere, at i Rinks fremstilling var grønlænderne rationelle mennesker, som ikke var tilbagestående, men blot anderledes i forhold til europæerne.

Dette billede af grønlænderne blev bekræftet af Gustav Holm. De østgrønlændere, han på sin konebådsekspedition i 1883–85 mødte i Ammassalik, blev fremstillet som opvakte, kløgtige, rationelle, udholdende, dristige, livlige, fantasifulde, høflige, gæstfrie, m.m. Han fandt dog også visse negative sider såsom f.eks. utugtighed. Endelig var »dybere følelser« som kærlighed, hengivenhed eller venskab sjældent at finde.

Det 19. årh.'s fremstilling af grønlænderne blev således afsluttet med en meget positiv beskrivelse af i det mindste de grønlændere, der ikke havde haft for meget kontakt med danskerne, mens de koloniserede grønlænderes dårligdomme blev forklaret ved en fejlslagen dansk administration. Til undskyldning for de folk, som gav denne positive beskrivelse skal anføres, at de ikke var videnskabeligt skolede og altså stod uden for den racistiske antropologiske evolutionsvidenskab, som blev udviklet i den samme periode. Vi skal nu se på, hvordan de antropologiske videnskabelige analyser, der kom frem i starten af det 20. årh., ændrede på dette billede af grønlænderne, samt hvordan denne ændring påvirkede også de ikke-skolede folks opfattelse og fremstilling.

H. P. Steensby

Egedes og Rinks analyser var lavet med henblik på ændringer af forholdene i Grønland, hvorfor disse som mennesker

Umiaq og kajaker ved Angmagssalik 1885. Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.

også måtte optræde i deres analyser og beskrivelser. Denne situation ændrede sig radikalt omkring århundredeskiftet inden for antropologien. Det grønlandske samfund blev nu objekt for analyser af naturvidenskabelig karakter, dvs. analyser der registrerede og forklarede de bestående forhold som resultatet af en lovmæssig udvikling. I sådanne analyser var der, som tidligere nævnt, ikke plads til aktivt handlende personer, men kun til agenter, der som fysiske genstande robotagtigt handlede i overensstemmelse med de love, som det var videnskabens opgave at finde. Dermed ophørte også karakteristikkene af grønlænderne som dumme eller intelligente. Men selv om man således skiftede til andre forklaringsmåder, var der dog bag

disse naturvidenskabelige forklaringer også et bestemt menneskesyn, som mere eller mindre åbent blev formidlet i såvel analyserne som i de mere populære skrifter.

H. P. Steensby var en af de første agenter for den slags analyser i Grønland. For ham var mennesket et produkt af samspillet mellem kulturen og de fysiske omgivelser med sidstnævnte som vigtigste faktorer. Omgivelserne bestemte erhvervskulturen, som så igen bestemte det sociale liv, teknikken og kunsten. Senere føjede han påvirket af Hatts og Thalbitzers analyser yderligere kulturelle påvirkninger på som en vigtig bestemmende faktor. Den historiske udvikling eller proces blev på denne baggrund bestemt som kulturens tilpasning til omgivel-

serne, og denne tilpasning blev betragtet som udvikling eller fremskridt, når den førte til en intensivering af produktionen.

Denne objektiverede analyse affødte to problemer. Det første, som Steensby ikke behandlede, var, hvad vor egen stilning var. Var vi danskere – og forskerne selv – lige så objektiverede som de »primitive«, der var objekt for analyserne? Det skulle senere blive Birket-Smiths fortjeneste at løse dette problem med et klart nej. Det andet problem opstod, når Steensby så på mere detaljerede ændringer, dvs. opfindelser inden for en kultur. Mens det var metodisk uproblematisk at bruge tilpasningen, når analyseobjektet var en hel kultur, blev det straks vanske-

ligere, når det drejede sig om et enkelt element. Dette problem løste Steensby i en analyse fra 1912 af årsagerne til opfindelsen af forskellige forbedringer af kajakken i forbindelse med brugen af geværet. Her fandt han, at man ud over at referere til omgivelserne også måtte referere til raceforholdene. Det var ikke »rene« grønlandere, der havde gjort disse opfindelser, men netop – som man kunne forvente – blandinger. Ifølge Steensbys analyse var det nemlig kun blandinger, der tænkte over tingene og eksperimenterede, mens de »rene« eskimoer tænkte i analogier og hverken kunne formulere sig logisk eller abstrahere. Steensby var den første efter Egede, der fulgte problemet med kvin-

*Elias Josefsen med familie fotograferet i Godthåb omkring århundredeskiftet.
Foto fra KNK, Grønlands Landsmuseums billedsamling.*

derne op. Nu var problemet ikke længere af moralsk art, men af udviklingsmæssig art. Steensby fandt, at mens de grønlandske mænd var blevet udviklet til højere jægere, var kvinderne forblevet på indsamlingsstadiet. De var altså historisk og udviklingsmæssigt bagud i forhold til mændene.

Bag disse forklaringer ligger den darwinistiske evolutionsopfattelse, som i den periode spredte sig her i landet. På trods af at de danske antropologer i perioden efter århundredeskiftet tog skarpt afstand fra evolutionismen som analytisk ramme, fordi dens postulater og universelle udvikling ikke svarede til de enkelte samfunds empiriske historier, sneg den sig dog ind hos næsten dem alle. Meget forkortet kan man sige, at tre forskellige opfattelser af grønlænderne konkurrerede med hinanden i perioden op til midten af det 20. årh. Det var a) den rene darwinisme eller socialdarwinisme, som kom til udtryk i debatten om Grønlands udvikling hos flere i Grønland boende danskere, som f.eks. læge T. N. Krabbe, der i 1911 formulerede et billede af grønlænderne som barnlige, venlige indfødte, som umodne mennesker, der var at betragte som børn og derfor ikke skulle behandles som voksne; b) den snigende evolutionisme, hvor evolutionsideologien fremstilles som om den var en empirisk, konstaterbar, objektiv historie, som Steensby og senere Birket-Smith gjorde det; og c) den romantiserede, anticivilisatoriske fremhævelse af de sidste virkeligt frie mennesker, som især Knud Rasmussen var eksponent for, men som også af og til optrådte hos Birket-Smith. Da den

første, som nævnt ikke kom til udtryk i antropologien her i landet, skal vi se på de to sidste og starte med Knud Rasmussen.

Knud Rasmussen

I sine tidligste bøger fremstillede Knud Rasmussen naturfolkene, og det vil primært sige grønlænderne og samerne, som egentligt frie mennesker, hvad der for ham var det samme som rigtige mennesker. Disse rigtige mennesker eksisterede på Knud Rasmussens tid kun i verdens fjerneste afkroge, og selv her var de ved at blive knægtet af »Civilisationens Lejesvende«, som nu var sluppet løs på dem. Modsætningen til disse sidste frie, det civiliserede samfund, var et kedeligt, bedsteborgerligt, normbundet system, hvor kun ufrihed herskede.

Denne fremstilling af grønlænderne fastholdt Knud Rasmussen helt frem til sidst i 1920'erne, hvor han efter sin tur til canadiske og amerikanske eskimoer, og måske påvirket af videnskabsfolk som Birket-Smith, helt ændrede mening. De grønlandske deltagere på 5. Thuleekspedition blev nu fremstillet som et smukt vidnesbyrd om den kultur, dansk kolonisation havde bibragt grønlænderne. Naturmennesker var nu, til trods for deres enfold, uden frigiorthed og ærlighed, ligesom de var uden ære, anstand og ansvar. Kontakten til den hvide mand blev betragtet som positiv, bl.a. fordi naturmenneskene – og i dette tilfælde de canadiske eskimoer – befandt sig i deres udviklings første barndom. Den darwinistiske evolutionstanke havde altså også sneget sig ind i Knud Rasmussens fremstilling af eskimoerne,

*Fangerne Maissannguaq, Itsukusuk og Uvdloriak fra Thule fotograferet af Th. N. Krabbe 1909.
Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.*

ligesom den kom til udtryk i hans ros af dansk kolonialisme. Hvad dette angår fandt han, at der nu var skabt en blandingrace, »som gennem Blod og Kultur« stod »Udviklingsdygtig og i fuld Grokraft«, som han skrev i 1932.

Fremstillingen af, hvad grønlanderne var for nogle mennesker, skiftede således en del i løbet af de ca. 200 år, der var imellem Egede og Rasmussen. De

havde været de usle, dumme hedninge i modsætning til os gudsbenådede kristne; de havde været rationelle mennesker som os selv, omend deres rationalitet havde givet sig udtryk i en anden form end hos os; de havde været de frie naturmennesker i modsætning til os ufrie civilisationsfængslede lænekfanger; og endelig havde de været menneskehedens børn, som vi voksne, som gode for-

ældre, skulle opdrage i overensstemmelse med, hvad de kunne klare som de børn, de var. Disse forskellige fremstillinger fandtes ikke kun hver for sig, men også blandet sammen hos de enkelte forfattere, ligesom de naturligvis skiftede alt efter, hvad man historisk skulle bruge sin ideologiske konstruktion til.

Som afslutning på denne række af billeder af grønlænderne skal vi se på, hvordan landets hidtil mest betydningsfulde *antropologiske* eskimoforsker, Kaj Birket-Smith, fik fremstillet grønlænderne.

Kaj Birket-Smith

På baggrund af det foregående er det ikke sært, at Birket-Smith i starten havde vanskeligt ved at finde sine ben i dette spørgsmål. Da han begyndte sit arbejde med Grønland, var der ikke bare to hovedstrømninger, den evolutionistiske og den romantiske, men der var også kravet om, at videnskaben om disse mennesker skulle være en objektiveret naturvidenskab, som Birket-Smiths lærer, Steensby, havde fremstillet den, både hvad angik reduktionen af menneskene til kulturens agenter, og hvad an-

Knud Rasmussen og Kaj Birket-Smith på 5. Thule-ekspedition. Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.

*Arnarulunguaq, Knud Rasmussen og Qavigarssuaq Miteq på 5. Thule-ekspedition.
Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.*

gik ophøjelsen af forskeren til et historisk subjekt. Det er ikke underligt, at Birket-Smith skulle sejle en del rundt mellem disse skær, før han kunne finde en løsning, der kunne tilgodese alle disse krav.

Birket-Smiths første møde med grønlændere fandt sted i 1912, hvor han var assistent på en marinzoologisk ekspedition. Her blev grønlænderne meget nedladende beskrevet som moralsk og legemligt ødelagte, som lade med hang til rapseri og som snyltere på kryolitbrudet.

Denne holdning blev dog hurtigt revideret, idet han allerede to år senere, nok ikke uden indflydelse fra det Birket-Smith'ske hjemms nære ven, Knud Rasmussen, beskrev den eskimoiske kultur som meget rig på åndelig indsats og stolt menneskelig selvhævdelse.

Denne positive holdning til grønlænderne blev i bogen »Eskimoerne« fra 1927 yderligere uddybet. I en kritik af de folk, der fremstillede naturfolk som børn, skrev han, at det i 99 ud af 100 tilfælde skyldtes den rejsendes egen barnlige naivitet eller et tilsvarende dumt racehovmod. Når det forholdt sig sådan, at f.eks. grønlænderne havde vanskeligt ved at arbejde med abstrakte begreber, var det mere et udtryk for mangel på øvelse end mangel på logik. Endelig fandt han, at når det eskimoiske kranie var både dyrisk og barnligt, var dette ikke et udtryk for primitivitet, men for specialisering.

På trods af dette formidlede han dog året efter det Steensby'ske standpunkt, at blandinger på Grønland både havde bedre økonomisk sans og større energi end rene eskimoer.

Disse betragtninger føjede Birket-Smith ind i et naturvidenskabeligt skema, der stort set lignede Steensbys, omend Birket-Smith lagde større vægt på kulturkontakten og kulturdiffusionen, end Steensby havde gjort. Op til omkring 1927 arbejdede han således med kultur og natur som de bestemmende faktorer, mens menneskene kun var passive agenter. Men derefter synes det som om, han fandt ud af, at menneskene også måtte inddrages i analyserne. Dette skulle naturligvis også ske på en objektiveret måde, og Birket-Smiths bud var, at man kunne betragte menneskene som udtryk for nogle drifter og instinkter. I historien var det disse drifter og instinkter, der interagerede med kulturen og naturen. Birket-Smiths overordnede synspunkt var, at alle mennesker i princippet var ens, hvad angår drifter og instinkter, men forskelle opstod, fordi kulturerne på forskellig måde modificerede disse drifters og instinkters gennemslag hos forskellige folk. Og netop her lå så distinktionen mellem os selv – eller nogle af os, som vi skal se – og naturfolkene, herunder grønlænderne.

I bogen »Eskimoerne« var det især flokinstinkt, Birket-Smith havde fået øje på. Dette instinkt, som ikke blot var delvist stærkt udpræget hos grønlænderne, men også hos proletariatet her i landet, hvad fagforeningerne vidnede om, stod i nær forbindelse med underkastelsesinstinkt, som igen var årsag til en vis åndelig træghed. En effekt heraf var ifølge Birket-Smith, at folk var bange for at stå alene og let lod sig påvirke af autoriteter. Deraf kom f.eks. åndemanernes store magt. Også tålmo-

dighed og skyhed før selvhævdelse var en effekt af disse instinkter. Det medførte på den ene side en positiv ting, nemlig fredsommelighed, men på den anden side også en negativ ting, nemlig mangel på ansvarsfølelse. I de næste godt ti år arbejdede Birket-Smith videre med sine drifter og instinkter, som efterhånden voksede kraftigt i antal. Mange af de negative myter om naturfolkene blev herved udtrykt som naturvidenskabeligt fastsatte drifter og instinkter i mennesket, eller i det mindste i de mennesker, kulturen ikke eller kun i ringere grad havde kultiveret.

I denne konstruktion definerede Birket-Smith kulturen som summen af menneskelig viden, kunnen og fornuftsvirksomhed, dvs. som summen af de faktorer, der modsatte sig de blinde drifters og instinkters spil. Historien kunne derefter betragtes som menneskehedens store uddannelsesforløb. Jo mere kulturen udviklede sig, jo højere uddannelsesniveau, et folk nåede, des mere blev driftene og instinkterne fortrængt. Grønlænderne befandt sig i den laveste ende af dette uddannelsesforløb, hvorfor de var stærkt styret af disse drifter og instinkter. Det samme gjaldt den hjemlige almue og det hjemlige proletariat, så Birket-Smith kunne ikke i den henseende betegnes som racist i egentlig forstand, selv om han med denne konstruktion efterhånden fik placeret grønlænderne lige så nedladende, som de gamle evolutionister. Dette var sådan set ikke en nødvendig konsekvens af Birket-Smiths ideologiske konstruktion, og man kan da også op gennem 1940'erne se, at han vakler en del. I starten mente han, at

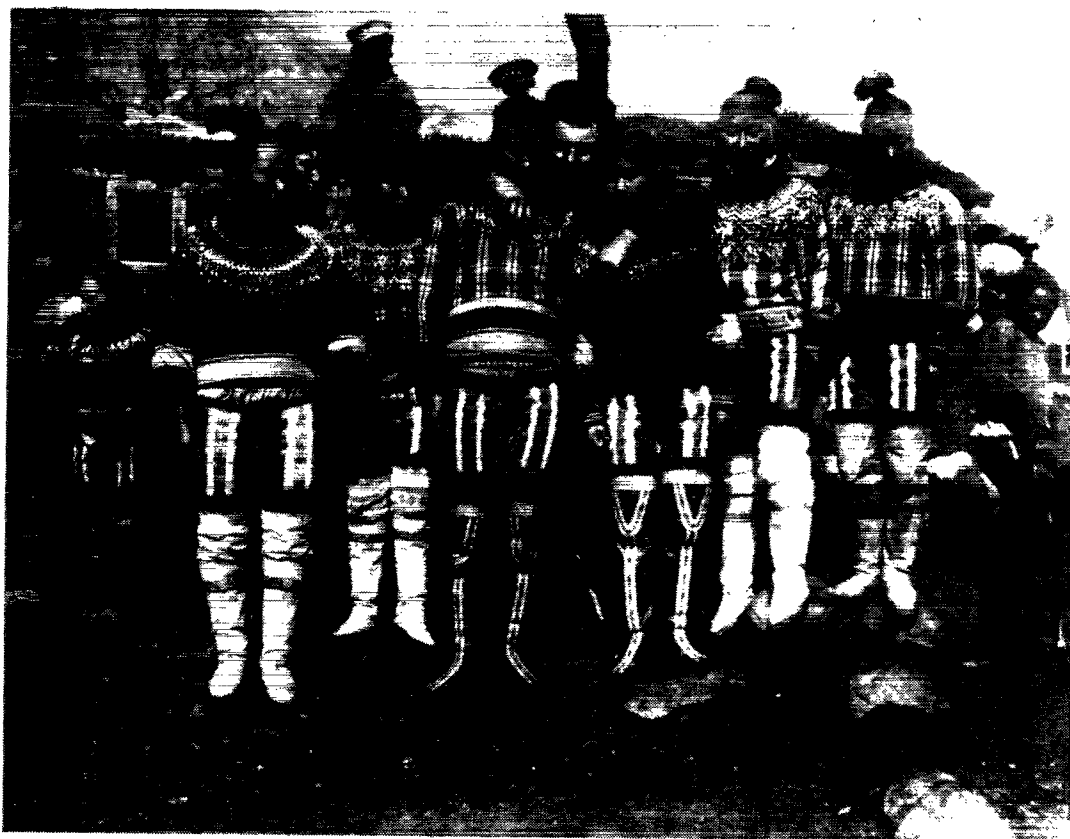

*Knud Rasmussen blandt venner i Upernavik norddistrikt, fotograferet af faderen pastor Christian Rasmussen.
Det kongelige Bibliotek.*

grønlænderne og andre naturfolk var lige så rationelle som os andre, hvad de f.eks. viste i deres erhverv. Han syntes her at have haft samme holdning som Rink, og afviste da også, at naturfolk kunne sammenlignes med børn. Men sidst i 1940'erne ændrede han mening. Fra at være rationelle på et andet grundlag blev grønlanderne og ligestillede til folk, som endnu ikke havde nået det rationelle stadie, som det var historiens mål at skabe. De tænkte nu i falske analogier og havde en følelsesmættet logik, og kunne således på en række områder sammenlignes med børn. Mod-sætningen hertil, de voksne om man vil, var det småborgerskab, hvis ideologi Birket-Smith forsøgte at formidle som naturvidenskab. De var den rationalitet,

der var historiens mål, for her var flok-instinktet opløst og mennesket frigjort fra den blinde hordes ensartethed, her kunne mennesket udfolde personligheden på rettens grund.

Med denne konstruktion af de småborgerlige værdier som historiens mål, havde Birket-Smith også løst det problem, vi nævnte i forbindelse med Steensby. Birket-Smith var pga. sin placering i toppen af historiens uddannelsesproces, hvor fornuft havde erstattet følelser i form af, at videnskab havde erstattet magi, netop i en position, der ikke var objektiverbar. Han var et historisk subjekt, et individ, der kunne læse i historiens bog og lære af den. Han var derfor fri i forhold til naturfolkene, som var bundne af samspillet mellem de ydre

»Kulturmøde«, – sandsynligvis en dansk ansat fra Ivigtut på besøg i bygden Arsuk.
Billedet findes i KNK, Det grønlandske Landsmuseums billedsamling.

bestemmelser, natur og kultur, og de indre, drifter og instinkter.

Selvhævdelsen i det kulturhistoriske projekt inden for antropologien var således lige så stærk som i det evolutionistiske projekt, som han gang på gang forkastede. Men der var dog én væsentlig forskel. I det evolutionistiske projekt indgik også de højere kulturers naturlovbestemte ret i forhold til de laveres. Således var det ikke i Birket-Smiths kulturhistoriske projekt.

Kulturerne havde her deres autonomi og integritet, og nok kunne man tilbyde dem kulturtræk, og nok ville de optage kulturtræk fra andre, men det måtte

være kulturerne selv, der bestemte, hvad de ville antage fra det kulturelle supermarked, andre kulturer udgjorde. Udvekslingerne måtte ske på rettens grundlag og derfor uden tvang. Kun på denne måde ville de højere kulturers elementer kunne sprede sig på en rimelig måde.

Det var på denne baggrund, at Birket-Smith på den ene side kunne betragte den europæiske ekspansion som naturnødvendig, på den anden side vende sig så hårdt mod den europæiske imperialisme, som bredte sig ved tvang. Det var også på denne baggrund, at han kunne forklare de grusomheder, andre tilskrev de ekstra-europæiske folk, som forår-

saget af europæerne. Disse havde fremkaldt de værste egenskaber hos de indfødte, fordi de havde fortrængt dem fra deres oprindelige områder. Og endelig var det også på denne baggrund, Birket-Smith kunne betegne den moderne u-landshjælp som en kulturdiskrimination på linie med den racediskrimination, der tidligere havde været så almindelig.

Også Birket-Smith var enkelte steder inde på problemet den grønlandske kvinde. Meget tidligt betegnede han hende i overensstemmelse med Steensby som værende et stadie bagud for manden, idet hun kun var nået til samlerstadiet, mens manden var nået til jægerstadiet. Senere konstaterede han, at eskimokvinden havde såvel barnlige som infantile træk, mens han mere generelt konstaterede, at kvinders hjernerumfang var mindre end mænds, hvad der ikke betød, at kvinder var dummere end mænd, blot mere primitive.

Dansk antropologi var i perioden fra århundredeskiftet frem til 1950'erne, dvs. i den periode, hvor den blev institutionelt etableret her i landet, overraskende homogen. På trods af at antropologerne arbejdede med meget forskellige problemstillinger og regioner, var det overordnede verdensbillede, de anså deres analyser i, fælles.

De centrale elementer i denne verdensanskuelse var følgende: 1) en stærk nationalisme, der i forbindelse med Grønland kom frem i form af en konstant fremhævelse af dansk kolonialismes forbilledlige indsats, af heroiseringen af danske udforskere af Grønland – især Knud Rasmussen, og af en langt mere sympatisk fremstilling af grønlæn-

*Kateket Gudmann Mølgaard med familie.
Foto fra KNK, Det grønlandske Landsmuseums billedsamling.*

derne end de ud fra deres udviklingsstadium kunne tilkomme, når man sammenligner med fremstillingen af andre folk; 2) en distancering fra over- og underklasser, hvad der i den grønlandske sammenhæng især kom frem ved en opbakning bag monopolhandlen, fordi man mente, at den beskyttede grønlænderne mod en proletarisering, og de små danske virksomheder mod de store udenlandske; 3) troen på rationalismen, hvadenten det var som historiens middel eller dens mål, hvad der i grønlæssammenhænge gav sig to udslag, dels en fremstilling af grønlændere som ratio-

To frysende godthåbdrenge fotograferet af H. J. Rink i 1862. Nationalmuseet, Etnografisk Samlings billedarkiv.

nelle på et andet grundlag end os selv, dels en fremstilling af dem som irrationelle børn i forhold til os rationelle voksne; 4) uddannelse som udviklingens centrale felt og som historiens universelle indhold, hvad der markerede afstanden mellem grønlænderne og os, og derigennem legitimerede vores uddannelse/opdragelse af dem, dvs. den danske kolonialisme; og 5) individualisme, som i den grønlandske sammenhæng ikke kunne komme frem i analysen af de traditionelle forhold, da disse på naturvidenskabelig vis var bestemt af objektiverbare faktorer, men som kunne komme frem i demonstrationen af vor

egen betydning, idet individualismen blev tilkendt blandinger. Dertil blev individualismen tilskrevet kulturer som sådanne, idet relationerne mellem kulturer blev fremstillet som en relation mellem selvstændige, frie individer.

Denne verdensanskuelse, som gennem antropologien blev dominerende i opfattelsen af Grønland og grønlænderne, kan bestemmes som tilhørende den klasse, der betegnes som småborger-skabet. I stort omfang synes det da også at have været denne klasses ideologi, der har ligget bag politikken i Grønland et godt stykke tid efter, at landet blev indlemmet i Danmark.